

mestall

any XXI
núm. 45
juny 2019

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural

20 ANYS D'HISTÒRIA RURAL

El 18 de maig d'enguany prop de 50 persones omplien la sala del Blat de l'Ecomuseu-farinera de Castelló d'Empúries amb motiu de la inauguració de la mostra «20 anys d'Història Rural», una acció emmarcada dins els actes de commemoració del 20è aniversari de l'Associació d'Història Rural. La presentació anà a càrrec de la directora del museu, Carme Gilabert, que destaca la col·laboració de l'associació en el projecte de recerca *Paisatge latent. Terres, closes, cortals i cortalers* (2009-2013), un projecte liderat pel mateix museu en col·laboració amb l'Arxiu Municipal de Castelló d'Empúries. Els parlaments van continuar amb la benvinguda de la presidenta de l'AHR, Marisa Roig, i del primer president, Pere Gifre, qui feu un repàs del procés de constitució de l'entitat durant l'abril de 1999.

«20 anys d'Història Rural» és un projecte expositiu itinerant que ha estat organitzat per l'Associació d'Història Rural i dissenyat per l'empresa Culturània SL, amb el suport de la Diputació de Girona. La mostra ha estat estructurada en sis àmbits, materialitzats en sis grans cossos geomètrics

realitzats en cartró. Aquest muntatge original ens suggereix un itinerari en un paisatge rocós, on hi predominen els colors propis de la terra —ocres, verdosos i marrons. Els àmbits estan introduïts per títols metafòrics, majoritàriament vinculats al món rural: Sembra en saó, Boïgues i rompudes, Trepitjar el camp, Rius de tinta, Mestall de gent i Motors de sang. Aquests àmbits es corresponen amb les funcions de l'Associació d'Història Rural: la recerca, les sortides guiades, les publicacions, els associats i els òrgans de govern.

Els volums, desplegable, tenen forma de dodecaedre; això permet que les diferents cares tinguin impressions variades —textos, fotografies, símbols o logotips—. Les fotografies exposades procedeixen del fons fotogràfic de l'associació, dels arxius municipals de Castelló d'Empúries i Roses i de la Fundació Mascort. A partir de la segona quinzena de juliol la mostra es podrà visitar a la seu de l'Arxiu Històric de Girona.

L'objectiu del projecte és donar a conèixer l'associació i les diferents accions que desenvolupa —sortides, seminaris, jor-

SUMARI

Portada

20 anys d'història rural

L'Associació

Sortida als molins de Llagostera

Notes en guaret

Notes sobre els orígens de l'absentisme. Una disgressió des dels diccionaris al big data

Trobades

Jornada

«El delme com a font per a la història rural»

Impressions del «II Congrés del món de la masia»

Recercat 2019 a Cervera

Llibres

Marta Grassot Radresa *Vides privades. Històries compartides. El fons fotogràfic de la família Mascort (1860-1960)*

Recerques

La formació d'una classe dirigent (1790-1950). Els Carles en la societat gironina

Agenda

Fotografia: Família Mallorquí

portada

Fotografia: Àngela Tornafoch

nades i cursos—, així com els projectes de recerca i els estudis promoguts i impulsats per l'entitat al llarg de les dues dècades. Igualment, és un reconeixement als socis i col·laboradors que durant aquest període han participat voluntàriament a les juntes directives, o com a membres del consell de redacció del butlletí *Mestall*, o de jurat del premi Mestall.

Conclusa la inauguració, es feu una visita comentada a les instal·lacions del museu a càrrec de la seva directora.

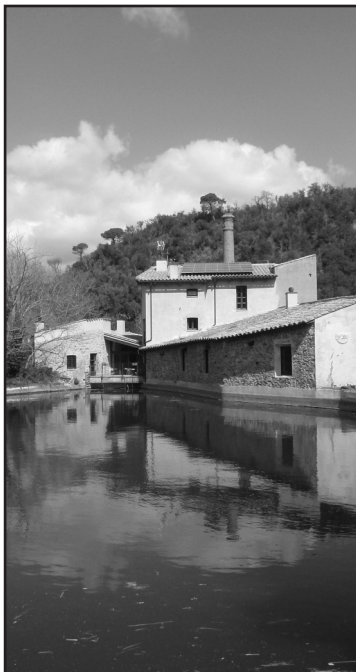
La jornada va continuar amb un àpat per als associats que va reunir trenta-tres socis i va servir com a celebració del 20è aniversari de l'entitat. La trobada es va concloure amb la projecció de fotografies retrospectives.

Junta Directiva
Associació d'Història Rural ■

l'Associació

Sortida als molins de Llagostera

27 d'abril de 2019

El Molí de Baix, amb la seva bassa.
Fotografia: Enric Saguer

El dissabte 27 d'abril, l'Associació d'Història Rural va organitzar una excursió als molins de Llagostera. El recorregut, guiat per Marta Albà, arxivera de l'Arxiu Municipal, va mostrar el sistema de molins, recs i rescloses del Ridaura, riu nascut a l'Ardenya i eix de la Vall d'Aro, en els aproximadament 11 quilòmetres del seu pas pel terme de Llagostera. Excepte en el cas del molí de Baix de can Moner, aquests edificis estan avui en ruïnes, tot i que, tant els molins com tota la seva infraestructura, estan protegits urbanísticament pel Catàleg de Patrimoni.

L'excursió es va iniciar a can Pata, masia darrere la qual hi ha el primer dels molins visitats, el del Xòrrec, propietat del mas Roure. Aquest molí és esmentat per primera vegada l'any 1842, quan consta que tenia una pedra, i va estar en funcionament fins a inicis del segle XX, quan la família Roure va instal·lar una fàbrica de farines al carrer Constància de Llagostera, la qual funcionà des de 1908 amb màquina de vapor i s'electrificà el 1916. Abans d'arribar al molí, vam poder veure una construcció damunt l'antic rec. És l'escairador, que s'utilitzava per moldre farratge per al bestiar.

El recorregut va continuar en direcció al molí d'en Nadal per l'antic rec i, en alguns trams, pel camí de servei del molí. El rec, excavat a terra, s'ha perdut en algun punt, però vam poder veure diferents infraestructures per al seu funcionament i manteniment, com parets, pedres de les comportes o un pont del camí de servei. La primera referència al molí d'en Nadal data de 1733. No se sap fins quan va estar en funcionament. El 1940 ja no comptava amb moliner, tot i que la casa del molí encara estava habitada per pagesos que menaven les terres adjacents.

Segons les matrícules industrials del segle XIX, comptava amb dues pedres, que tributaven només per tres mesos l'any.

Continuant el camí, vam passar per la resclosa del molí d'en Nadal i poc després vam arribar al molí de Baix de can Moner, mas esmentat ja l'any 1360, que tingué a les seves terres tres molins, el de Baix, el del Mig i del de Més Amunt, actius en diferents moments. La primera referència al molí de Baix data de 1860. El 1905 es convertí en fàbrica de farines amb vint-i-quatre trituradores; funcionava amb força hidràulica, segons la matrícula industrial, tot i que la imponent xemeneia, molt ben conservada, suggereix que en algun moment també s'hi devia utilitzar, potser de manera auxiliar, la força del vapor. Els propietaris de can Moner, que residien ja el 1850 a Barcelona, on l'hereu exercia d'advocat, construïren a inicis del segle XX la casa d'estiueig d'estil modernista al costat del molí. L'any 1911 començaren a erigir al casc urbà de Llagostera una fàbrica de farines que hauria hagut de substituir la del molí de Baix, però el projecte quedà paralitzat per la mort del propietari, Josep Roure. La fàbrica es mantingué activa al Ridaura fins al 1918, quan es clausurà. Actualment, el molí de Baix, molt ben conservat, funciona com a establiment de turisme rural.

El recorregut continuà pel rec en direcció al molí del Mig, el més antic —hi ha una llinda de 1694 i la primera referència escrita és de 1713— dels tres existents a can Moner. Finalment, vam anar al molí de Més Amunt, en funcionament almenys des de 1865; encara s'hi poden veure dues moles en bon estat que conserven l'eix de ferro que les connecta amb el rodet que les feia girar. A la part de darrere del molí hi ha la bassa, for-

mada en un dels seus costats pel vessant natural de la muntanya i en l'altre per un mur de contenció.

Després d'aquest recorregut, vam dinar a Can Roure, el mas al qual pertanyia, com ja s'ha esmentat, el primer dels molins que hem visitat. Convertit avui en restaurant, Can Roure havia estat la casa pairal de Jaume Roure i Prats, personatge llagosterenc conegut com el «cacic»; fou alcalde, diputat provincial, diputat a corts i senador pel partit liberal, així com governador civil de diferents províncies espanyoles entre els anys 1885 i 1907.

La tarda va estar dedicada a visitar Can Caciques, centre d'Interpretació de Llagos-

tera, situat al nucli històric de la vila, en un edifici que conté en el seu interior una de les torres de la muralla. Després que l'Olga Llobet, museòloga, ens expliqués els orígens i trajectòria d'aquest centre d'interpretació, vam poder veure l'exposició permanent —dedicada, entre d'altres aspectes, al treball al bosc i a l'agricultura, així com al traçat urbà de la vila al llarg de la història— i l'exposició temporal, centrada en aquell moment a l'aglomerat de suro, una de les produccions que assolí més importància econòmica a la Llagostera d'inicis del segle xx.

Rosa Ros i Massana ■

notes en guaret ■

Notes sobre els orígens de l'absentisme. Una disgressió des dels diccionaris al big data

La historiografia té una llarga tradició de recerca minuciosa i erudita sobre paraules i conceptes. Els mètodes filològics van ser senyera del positivisme historiogràfic, de Ranke a Seignobos. Però no en tingueren pas l'exclusiva. Només cal recordar la rellevància que Marc Bloch atorgava, en els seus estudis, a la discussió del significat canviant d'expressions com *serf de la gleba* o *culvert* (*Reyes y siervos y otros escritos sobre la servidumbre*, Granada, 2006). Per a Bloch, entre les eines auxiliars fonamentals per a un historiador, hi havia la lingüística, precisament perquè l'historiador no s'ha de resignar a enregistrar les paraules dels testimonis, sinó fer-les «parlar» (*Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*, 1949).

A diferència de les generacions anteriors, els historiadors d'avui tenen a la seva disposició eines molt més poderoses per realitzar aquest tipus d'exercicis. Un recent manifest, potser massa naïf, a favor d'una «nova història» advoca per un retorn a la perspectiva de *longue durée* amb ajut de les tecnologies de la informació de la nostra època, marcada per l'explosió dels *big data* (Jo Guildi i David Armitage, *Manifiesto por la Historia*, Alianza, 2016). D'entrada, el concepte de *big data* ens pot resultar estrany, perquè l'associem a aspectes aliens a la recerca històrica —a les estratègies comercials d'Amazon o als *rending topics* de les xarxes socials—; però una mirada més pausada ens permet reconèixer que la informació digital disponible en xarxa i d'interès per als historiadors —biblioteques, hemerote-

ques i arxius digitals— no és altra cosa que un enorme conjunt de *dades massives*, just el terme que Termcat proposa com a traducció de *big data*. Aquests recursos poden ser objecte d'una explotació puntual, singular, com estem habituats a fer quan consultem RACO o la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica per cercar-hi una informació concreta; però també poden ser objecte de processament massiu amb l'ajut de noves eines de cerca i anàlisi de dades sense estructurar.

Les ratlles que segueixen volen ser un petit tast d'aquestes possibilitats, a partir d'un exemple concret, un petit experiment relacionat amb els conceptes absentisme/absentista. Ens preguntem, bàsicament, quan comencen a utilitzar-se i també quan i com es difongueren. Utilitzarem eines molt senzilles que permeten fer cerques en grans bases documentals bibliogràfiques i hemerogràfiques que contenen grans quantitats d'informació digital, per veure'n els resultats i també alguns riscos.

Centrem-nos, però, en l'absentisme rural. Es tracta, en primer instància, d'un fenomen derivat de la distància geogràfica dels propietaris respecte de les seves possessions. Evidentment, és una situació que es veu potenciada pels processos d'acumulació patrimonial: si hi ha un major nombre de finques posseïdes, hi ha també una major probabilitat que el distanciament augmenti. L'absentisme està relacionat amb la desigualtat. La condició d'absentista amb freqüència també s'ha vinculat a la preferència

dels propietaris rurals rics a residir en nuclis urbans i, com és sabut, a l'adopció d'unes actituds rendistes i despreocupades respecte de la gestió i explotació de les finques. És un terme carregat amb connotacions negatives i amb una notable càrrega política. Només a tall d'exemple, Gonçal de Reparaz, l'any 1928, en el seu estudi sobre *La Plana de Vic*, el considerava «el més greu problema que pesa damunt l'economia agrícola de la Plana»; i Marià Vayreda va dedicar-hi tota una novel·la, *Sang nova* (1900), que, més enllà de la trama narrativa, volia ser un programa de regeneració social que apuntava cap una agricultura moderna i capitalista des de la més rànica tradició carlina.

Com a fenomen social no és cap novetat. Ja el gadità Columel·la, en el primer dels seus dotze llibres sobre *Res rustica*, escrit durant el segle i anterior a la nostra era, advertia dels problemes que es plantejaven quan el propietari residia lluny de les seves finques i no podia ésser-hi gaire present. Fent seves les paraules d'un altre escriptor cartaginès, Magon, Columel·la hagués apostat perquè qui preferís habitar a la ciutat no tingués possessions en el camp; però, rebaixant assenyadament les seves pretensions, es limitava a recomanar que, qui volgués ser propietari rústic, comprés una finca propera a la seva ciutat de residència, per visitar-la amb freqüència (Columel·la, *Res rustica*, llibre 1, cap. 1).

Probablement en totes les civilitzacions agràries hi ha hagut propietaris absentistes, que deixaven en mans de tercers —administradors, majordoms, parcers, arrendataris, esclaus— la gestió de les seves finques agrícoles i només es preocupaven de cobrar amb regularitat una renda que els permetés un mode de vida urbà, civilitzat, allunyat de la quotidianitat dels cultius i els animals. Però el més rellevant és el fet que, si bé podríem trobar rendistes i absentistes en molts períodes històrics —la preocupació que això suscitava podem rastrejar-la des de l'imperi romà—, el terme *absentisme* és absolutament modern.

Sorprenentment, la paraula sorgeix molt tardanament. Ho podem observar amb una consulta a diccionaris generals de diferents períodes. En el *Diccionari de la llengua Catalana ab la correspondència castellana i llatina* (1839-40) de Pere Labèrnia no hi apareix cap de les dues formes lèxiques que estem analitzant, com tampoc no ho fa al *Diccionari mallorquí-castellà* (1849) de Pere Antoni Figuera, ni al *Diccionario Valenciano-Castellano* (1851) de Josep Escrig. Més de mig segle després, el *Diccionari Aguiló* (1915) encara no les havia incorporat, tot i que aleshores, com veurem, ja eren termes d'ús corrent. I, de fet, no és fins al primer volum del *Diccionari català-valencià-balear* (1930) d'Alcover i Moll que hi trobem la pri-

mera menció, limitada al terme *absentisme* i encara definit de manera incompleta només com a «emigració cap als grans centres de població». Les condicions sociopolítiques de la llengua catalana durant aquell període fan que els diccionaris siguin obres escasses i que s'enregistrin les novetats lèxiques amb considerable retard.

En llengua castellana, la inclusió d'aquests termes en el diccionari de la RAE també és relativament tardana. La primera referència apareix en l'edició de 1899 i, en aquesta ocasió, la definició és prou ajustada: «costumbre de residir el propietario fuera de la localidad en que radican sus bienes». Però fora de l'acadèmia, i amb significats més discutibles, ja havia començat a aparèixer molts anys abans. El 1853 consta —amb la forma *ausentismo*— en el *Suplemento al Diccionario Nacional o Gran Diccionario Clásico de la Lengua Española* de Ramón Joaquín Domínguez. El sentit, però, és ben diferent: «sistema de ambulación o vida nómada». Aquest significat es torna a repetir en la versió de 1869 del mateix suplement, en què se n'afegeix un altre de no gaire encertat: «manía de viajar». Encara tornem a trobar el mateix sentit en el *Diccionario enciclopédico de la lengua castellana* d'Elías Zerolo, Miguel de Toro y Gómez y Emiliano Isaza de 1895: «Costumbre de viajar caprichosamente, permaneciendo lejos del domicilio». I en el *Nuevo diccionario enciclopédico ilustrado de la lengua* del mateix Toro y Gómez de 1901 s'inclou un matis de classe i una valoració de les conseqüències: «Costumbre de los ricos de viajar caprichosamente, permaneciendo lejos del domicilio. (...) Es causa de ruina para muchas comarcas aun de las más ricas, porque su producto se consume lejos de las mismas». Sembla, doncs, que els diccionaris castellans s'avancen molt als catalans en l'enregistrament del terme *absentisme* —o *ausentisme*—; però, de fet, no és fins la darrera dècada del segle XIX quan el seu significat s'ajusta a una definició precisa de l'absentisme rural, definició que serà l'única que recollirà la RAE fins ben avançat el segle XX —en el *Mapa de Diccionarios Académicos* no consta cap altre significat fins a l'edició de 1992. Tot plegat suggereix que, tant a Espanya com a Catalunya, el terme *absentisme* vinculat al distanciament espacial del propietari i les seves conseqüències va difondre's durant la segona meitat del segle XIX.

Malgrat l'arrel clarament llatina de la paraula, tots els testimonis apunten que va ser un terme importat de la llengua anglesa, en què s'hauria començat a utilitzar força anys abans, en relació amb el problema irlandès. La primera referència en llengua anglesa que hem localitzat data de l'any 1825 i és un opuscle publicat per la

novel·lista Lady Morgan, titulat específicament *Absenteeism*, que es referia als propietaris irlandesos que residien fora del país. Tres anys més tard l'economista Jean Baptiste Say també es feia ressò d'aquest «noveau nom, l'*absentisme*» en relació amb el règim de propietat que caracteritzava Irlanda i amb la sobreexplotació i abusos a què estaven sotmesos els arrendataris irlandesos per part de grans propietaris anglesos («De l'*absentisme*, et de ce que devien dra l'Irlande», *Revue Encyclopédique*, 1828, p. 283-291). La procedència anglesa del mot, finalment, també la deixa clara Salvador Sanpere i Miquel, l'any 1879, a la memòria *Barcelona: son passat, present i porvenir*. «los inglesos coneixen també aqueixa enfermetat á la qu'han donat per nom l'*absenteisme*, nom que ha passat á la llengua política de tota Europa». Així mateix, un ressenyador del *Fomento de población rural* (1862), de Fermín Caballero, utilitzava el nou terme en la seva glosa i el definia com a «el nombre con que los publicistas ingleses califican la acción de sus compatriotas, especialmente irlandeses, de abandonar sus tierras y venirse al continente a gastar sus rentas» (L. Villanueva, *Crónica de Ambos Mundos*, 28-1-1864).

Sanpere i Miquel és una de les referències més antigues que es troben a través del *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*, un recurs lingüístic de l'Institut d'Estudis Catalans conformat per uns 3.300 títols i 51,2 milions de paraules (Soler i Bou, 2002). El resultat dels cercadors de premsa apunta a un moment una mica més tardà pel que fa la primera referència. A *La Vanguardia*, que comença a publicar-se el 1881, no apareix fins l'any 1890, en un article de l'empordanès Josep Vergés i Almar («La agricultura en sus relaciones con la economía política», 1-10-1890). I, dins la premsa gironina, la primera vegada que apareix data de l'octubre de 1892, en un article del *Diario de Gerona de Avisos y Noticias* sobre la destrucció dels boscos.

No sembla forassenyat interpretar que l'aparició d'una nova paraula pot indicar alguna transformació important, algun canvi que convertí una vella pràctica residencial dels propietaris en un problema social rellevant. Però també cal tenir en compte que, especialment en els primers moments, no tots els textos que tracten la qüestió utilitzen el nou terme. A *Sang Nova* (1900) no hi apareix en cap ocasió ni el lema ni els seus derivats. Tampoc no apareix, per exemple, en la traducció de Columel·la que he utilitzat, publicada per Vicente Tinajero l'any 1879. Aquesta consideració ens obliga a ser prudents pel que fa al caràcter indicatiu de les primeres referències.

Si, a més de les primeres referències, poguéssim obtenir algun indicador sobre freqüència d'ús al llarg del temps, els resultats serien de major interès. Com podem aconseguir-ho? Des de fa sis anys existeix un servei vinculat a Google Books, encara no gaire conegut, que proporciona una primera aproximació en aquest sentit. Sense ésser del tot satisfactori, permet entrellucar les possibilitats que ofereixen les aproximacions als *big data*. Es tracta de Google Ngram Viewer, una màquina de cerca que retorna la freqüència anual d'una o diverses paraules seguides —tècnicament són n-grams— dins un dels corpus de textos de Google Books. Dissortadament, tan sols està disponible per a les llengües dominants. No podem fer la cerca en català. Per això, les imatges 1 i 2 només reproduïxen el resultat obtingut en les consultes fetes en el corpus castellà i en l'anglès.

Imatge 1. Resultats de Google Ngram Viewer per als termes *absentisme*, *absentista*, *ausentisme*, *ausentista* dins el corpus castellà

Gramàtica de la consulta: absentismo + ausenteismo + absentista + ausenteista

Imatge 2. Resultats de Google Ngram Viewer per al terme *absenteeism* dins el corpus anglès

La comparació entre ambdós gràfics resulta interessant, perquè revela una seqüència diferent. Queda clara l'anticipació del mot en llengua anglesa, però també una certa remissió durant la segona meitat del segle XIX. Per contra, la preocupació per l'absentisme en llengua castellana iniciaria una pauta ascendent més o menys contínua des de poc abans de 1880 fins a, aproximadament, la dècada de 1930.

Aquesta conclusió cal prendre-la amb moltes precaucions, perquè estem analitzant la freqüència d'ús d'una paraula de forma absolutament descontextualitzada. Això explicaria el sorprenent salt que s'observa durant la segona meitat del segle XX. Per resoldre-ho, Ngram Viewer permet buscar relacions de dependència entre paraules, entenent com a tals les coocurrències molt properes en el text, fins a 5-gram. La imatge 3 ens mostra tres d'aquestes dependències: quan *absentismo* apareix associat a les paraules *escolar*, *laboral* i *rural*. Tot i que l'associació amb *rural*, probablement generi una infravaloració del sentit clàssic del terme —perquè sovint no anava acompanyat d'aquest qualificatiu—, la imatge general és raonable. Si deixem a part els primers valors, que són puntuals i dubtosos, es posa de manifest que, a partir de la dècada de 1920, l'absentisme escolar comença a ser un tema de creixent preocupació; pel que fa a l'absentisme laboral —amb molt retard respecte d'Anglaterra—, no és fins ben entrada la dècada de 1960 quan es converteix en motiu de reflexió. Durant la segona meitat del segle XX, coincidint amb una major freqüència d'ús, les noves problemàtiques socials haurien reemplaçat els atacs contra l'absentisme dels propietaris, per bé que durant la fase més intensa de l'èxode rural —dècades de 1950 i 1960— va tornar a tenir una certa embranzida.

Imatge 3. Resultats de Google Ngram Viewer per a l'absentisme rural, laboral i escolar en el corpus castellà

Gramàtica de la consulta: absentismo=>rural, absentismo=>escolar, absentismo=>laboral

Google Ngram Viewer, tot i el seu atractiu potencial, és un instrument que presenta limitacions i problemes importants. Se l'ha qüestionat pels nombrosos errors en les metadades dels llibres digitalitzats —que afecten la data de publicació—, per les errades en el reconeixement òptic dels caràcters i pels biaixos generats per les obres disponibles a Google books —sobrerepresentació dels textos científics—, entre d'altres. Un altre inconvenient és que l'usuari no pot variar la unitat amb què es mesuren les freqüències. El valor que ofereix és el percentatge anual de la paraula cercada sobre el total de llibres inclosos en el corpus de Google Books; i, per tant, està afectat pel volum de producció editorial del mateix període. Per això, les sèries generalment tendeixen a créixer. El fet que Google permeti visualitzar la relació de llibres que hi ha darrere la gràfica resultant és, certament, un punt a favor, però fàcilment condueix al fet que es generin dubtes sobre la bondat dels resultats. Quan burxem, aviat observem dissonàncies: la paraula anglesa, *absenteeism*, només apareix en 229 ocasions i molt concentrada en alguns períodes; algunes entrades, com l'opuscle de Sidney Morgan (1825), es repeteixen en unes quantes ocasions; entre 1867 i 1900 no n'hi ha cap referència, però la

sèrie gràfica —generada per algun algoritme que optimitza la tendència— no ho representa. Una mirada atenta a les dades d'origen, doncs, ens fa evidents molts problemes.

No és la nostra intenció valorar les bondats o els defectes de Google Ngram Viewer, sinó mostrar el tipus d'exercicis que poden realitzar-se amb instruments que permetin gestionar massivament dades textuales. Existeixen altres eines pensades per fer operacions similars —o molt més sofisticades— sobre grans conjunts de dades, i permeten controlar el procés analític de manera més precisa i ajustada. Valdria la pena començar a examinar-les.

Potser en aquest article no hem descobert res de nou. Que el concepte *absentisme* és molt contemporani ja era quelcom conegut. Però les possibilitats obertes per la gran quantitat d'informació disponible en línia —corpus lingüístics, diccionaris, bases hemerogràfiques i llibres digitalitzats— ara ens permeten començar a il·lustrar-ho amb més detall. Podríem estendre'ns-hi encara més —examinant altres recursos, afinant en els significats canviants, confirmant la cronologia—, si l'espai no fos limitat. Amb aquest exercici relativament simple hem pogut com-

provar que l'aparició del terme a finals del segle XIX en el cas català i espanyol, o abans a Anglaterra, no és casual. Malgrat que la pràctica que va donar lloc a la paraula ja existia i, fins i tot, podia haver estat objecte de crítica i reflexió, l'absència del mot *absentisme* fins al segle XIX delata que, probablement, no generava problemes d'importància. Per contra, quan s'hi posa nom és quan les circumstàncies han canviat, quan aquella pràctica individual, privada, ha derivat en un problema social de major magnitud. Això és el que succeeix a Irlanda a principis del segle XIX i també el que detectem a Catalunya a finals del mateix segle. Avui la paraula *absentisme* ha adquirit nous significats i, fins i tot, se n'està oblidant el primigeni. La versió en línia de l'*Enciclopedia Espasa* només el defineix en el seu sentit laboral, com a incompareixença en el lloc de treball del personal d'una empresa. Aquest és un índex més que, en la situació actual, les actituds absentistes dels terratinents rurals han deixat de preocupar.

Enric Saguer ■

Nota: Agraïxo les indicacions i comentaris de Ricard Garcia Orallo i Begoña Ramos per a la realització d'aquest article.

El passat 26 d'octubre l'Associació d'Història Rural, conjuntament amb el Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG, organitzà una jornada dedicada al delme i les possibilitats que ofereix com a indicador per mesurar l'evolució dels ingressos o de la producció agrària entre la baixa edat mitjana i inicis de l'època contemporània. Tal com es plantejava des de l'organització, l'objectiu principal de l'esdeveniment era el de recupear els debats que ja havien existit dècades enrere sobre l'ús dels registres de cobrament del delme com a font per a la història rural. El programa s'articulà entorn de sis ponències que cobrien períodes i territoris diferents de la península Ibèrica i en què es combinaren els balanços historiogràfics amb la presentació de noves propostes o recerques en curs.

La intervenció inaugural anà a càrrec d'Enrique Llopis (Universitat Complutense de Madrid) i s'ocupà dels registres decimals com a indicador de l'evolució de la renda agrària a la Corona de Castella entre els segles XVI i XVIII. D'entrada, situà el tema en el marc de plantejaments historiogràfics dominants en els darrers anys, que s'han centrat gairebé exclusivament en la via del

consum o de la demanda per tal d'estimar el creixement agrari i que han conclòs que durant la llarga etapa esmentada es produí una contracció marcada del producte agrari per habitant. Enfront d'aquesta proposta, Llopis valorà l'abast i els límits del delme de cara a aproximacions des de la via del producte. En aquest sentit, examinà les precaucions que cal adoptar en l'estudi de sèries de preus d'arrendament amb valors en metàl·lic, així com la importància de crear deflactors i corregir l'impacte habitual del frau. Tampoc no perdé de vista la circumstància que sovint les sèries decimals tendeixen a infravalorar el creixement agrari.

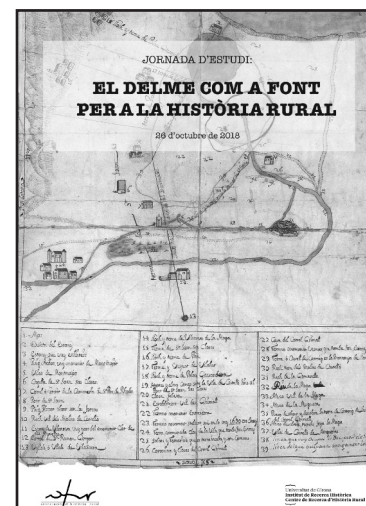
Des d'un punt de partida similar, Elena Catalán (Universitat del País Basc) aprofundí en les característiques del delme com a renda en l'àmbit castellà tot presentant el complex entramat institucional en què s'emplaçava. Descrigué les bases de l'organització econòmica de l'Església entorn del sistema beneficiat i les diferències existents entre els beneficiats i el clergat privat fruit de la fundació de capellanies, alhora que la composició heterogènia dels capítols catedralicis. Així mateix, subratllà la importància de conèixer

trobades ■

Jornada

El delme com a font per a la història rural

Girona, 26 d'octubre de 2018

Fotografia: Albert Reixach

bé com s'administrava el delme, si es vol emprar com a indicador, i la necessitat de cartografiar prèviament com se'n concretava la distribució en territoris específics. D'aquí que també destaqués aspectes (sovint tinguts poc en compte, si bé són decisius) com les despeses de gestió i d'emmagatzematge del producte recaptat.

Tancà la sessió matinal la ponència de Lluís Torró (Universitat de València) sobre els delmes com a font per a l'estudi de la producció agrària al País Valencià de l'època moderna. En una primera part, revisà les aportacions pioneres d'E. Ciscar i J. Casey, complementades per altres de posteriors, com les d'A. Alberola i, sobretot, les contribucions decisives de M. Ardit basades en l'estudi dels registres de la catedral de València que recullen l'arrendament de la part dels delmes que corresponien al bisbe. Malgrat no incloure un deflactor en els càlculs i unes quantes debilitats en la mostra, les recerques d'Ardit permeteren establir certes tendències en l'evolució de la producció agrària valenciana entre aproximadament 1500 i 1800. A continuació, Torró mostrà el gran ventall d'aspectes que s'han de tenir presents a l'hora d'analitzar els delmes en aquest territori, i fins a quin punt les seves variacions permeten inferir el valor i el volum de la producció agrària. Davant d'això, insistí en la necessitat de recórrer als estudis de cas, com el que el propi autor ha dut a terme sobre Alcoi, en la mesura que, si bé les fonts decimals no sempre permeten percebre amb exactitud tendències a llarg termini, el propòsit resulta molt més factible en relació amb la producció cerealística i en el marc local quan es coneixen millor totes les variables implicades.

La primera intervenció de la tarda fou la de Gabriel Jover sobre la producció oleícola a l'illa de Mallorca entre finals del segle XVII i mitjan segle XIX. Al marge d'una panoràmica sobre l'auge assolit a inicis del set-cents i el col·lapse relativament ràpid d'aquesta especialització a partir de 1780, el ponent feu atenció a les principals fonts emprades i al seu tractament metodològic: els delmes de

l'oli de la Mensa capitular, el manifest de les «trullades» d'olives i les comptabilitats pròpies d'algunes possessions. Segons exposà Jover, l'estudi dels registres decimals permet veure les intenses fluctuacions de les collites durant el segle XVII, a la vegada que es poden establir correspondències amb el que mostren la resta d'indicadors. Pel que fa als ingressos monetaris del sector, en canvi, el fet que els preus de l'oli venien determinats pels mercats internacionals impedeix que les sèries en què aquests preus actuen de deflactor captin bé les tendències.

Amb Elvis Mallorquí es traslladà el focus a l'edat mitjana, en concret, a la recaptació del delme a la Catalunya vella. Després d'una introducció sobre els estudis de diversos territoris europeus que han assajat d'apropar-se a la producció agrària entre els segles IX i XIV a partir del delme o altres rendes similars, desgranà les diverses tipologies documentals (recopilacions legals, capbreus senyorial, inventaris de drets i llibres de comptes) que il·lustren qüestions interessants sobre la col·lecta del delme al bisbat de Girona fins a mitjan tres-cents. En aquest sentit, destacà la prelació de la renda respecte d'altres com la tasca o la primícia. Alhora, extraïent informació esparsa en les fonts esmentades, descrigué les diverses etapes en el procés de recaptació: al marge de qui fossin els titulars o perceptors efectius, els clergues parroquials controlaven molta informació.

Finalment, Pere Gifre tancà la sessió amb una ponència sobre els ingressos de les capellanies de la seu de Girona a l'època moderna. La revisió sobre les recerques dutes a terme a propòsit de la Catalunya del període, com les d'E. Serra, M. Duran, G. Feliu i E. Tello, l'ajudà a argumentar la tria de l'objecte d'estudi: la sèrie de rendes de capellanies de la catedral de Girona entre 1503 i 1705. Amb valors deflactats segons els preus del blat de Barcelona i malgrat les limitacions a l'hora de reflectir la producció de les distintes parròquies, la sèrie basada en fonts comptables posa de manifest la tendència general al creixement durant l'arc cronològic seleccionat. Gifre també feu unes quantes consideracions sobre les implicacions dels canvis i el repartiment en la percepció del delme, el frau, les concòrdies entre senyors i comunitats i la possibilitat que aquestes compressin el delme d'un determinat conreu.

Les diverses intervencions suscitaron dues tandes de debat. En primer lloc, s'assenyalà la importància de conèixer el pes dels productes exempts i dels cultius de nova aparició a l'hora de valorar la representativitat dels delmes. També es posà en relleu la gran complexitat en la percepció d'aquesta renda juntament amb l'entramat heterogeni de censos que, a més, presentava una gran

casuística a nivell local. En aquest sentit, s'insistí sobre l'impacte que podia tenir el frau per part dels pagesos o contribuents, si bé sense menystenir la capacitat de control de les autoritats senyorials i dels cobradors (potser fins i tot superior al marge per a l'evasió). Finalment, es discutí l'ús dels preus agraris com a deflactors de les sèries d'arrendaments mateixes. Així, se suggerí que convindria recolzar-se en preus diferents dels productes agraris i cercar-ne d'altres desconectats del circuit, com els béns de luxe.

En definitiva, al llarg de la jornada es feu balanç de les consecucions i límits assolits per la historiografia sobre l'economia i les societats rurals en l'ús del delme com a indicador. Tenint presents les prevencions que es desgranaren i aplicant metodologies amb el major rigor possible, s'obren diverses escaletes per prosseguir les recerques en aquest àmbit. Tot plegat quedarà recollit en una obra col·lectiva de futura aparició, dins de la sèrie *Fonts* de la Biblioteca d'Història Rural.

Albert Reixach i Sala ■

Fotografia: Albert Reixach

L'Institut d'Estudis Catalans, fundat l'any 1907, té diverses branques, una de les quals és la Institució Catalana d'Estudis Agraris (ICEA), organitzadora del II Congrés del món de la masia «Passat, present i futur del territori rural català».

De la convocatòria rebuda el febrer de 2018, en destaquem els antecedents i l'objectiu d'aquest II Congrés: «L'any 2015 un grup de persones procedents d'entitats amb vincles en el món rural de la masia, entre les quals universitats, centres de recerca, sindicats de pagesos, grups Leader i col·lectius d'arquitectes, i amb l'interès comú de la realitat rural catalana centrada en el món de la masia, van impulsar el I Congrés del Món de la Masia, en el qual van participar prop de tres-cents persones...». No sé si coincidireu amb mi: una primera idea ens la dona la portada del llibre amb les seves actes, que reproduïm aquí.

Continuava la convocatòria d'aquest II Congrés: «(...) l'estructurem en tres blocs: territori i demografia, economia, i governança. L'esperit del congrés és obrir un debat sobre aquests temes i posar èmfasi en alguns elements que es van tractar d'una manera molt tangencial en l'edició anterior. (...) S'analitzarà l'edifici de la masia tenint en

compte el territori on està situat i se'n farà història comparativa...».

Un cop ja muntat, aquest II Congrés ha tingut dues vessants: per una banda, el conjunt de ponències, comunicacions i debats que van tenir lloc a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans a Barcelona, matins i tardes dels dies 13, 14 i 15 de març de 2019; i, de l'altra, el 16 de març es va programar una sortida al Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí.

Comunicacions des de les comarques gironines

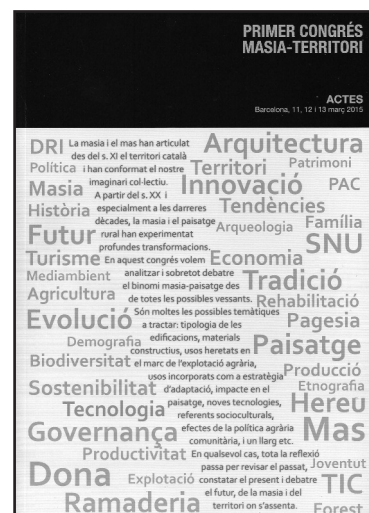
El dimecres 13 de març, entre altres portaveus d'Administracions Públiques i d'entitats vinculades, parlà al matí, tot fent-se ressò del món rural tradicional, na Maria Carme Freixa Bosch, alcaldessa de Vallfogona del Ripollès i Presidenta de l'Associació de Micropobles de Catalunya; i a la tarda na Maria Crehuet, d'Ordis, també de la mateixa associació, presentà les energies renovables com una oportunitat per a les masies aïllades.

El dijous 14 de març fou la jornada dedicada a l'edifici de la masia i a la seva regulació. Al matí estaven programades,

Impressions del

II Congrés del món de la masia

Institut d'Estudis Catalans, 13-15 de març de 2019

entre d'altres, comunicacions sobre tres experiències exposades per na Montserrat Caldés Torrent, arquitecta de l'Escala; fruit de recerca en fons notariais, ens aproximarem als materials, tècniques, eines i operaris en obres a la casa rural catalana durant els segles XVIII i XIX, en Ramon Ripoll, en Miquel Àngel Chamorro i na Mercè Pareta, de l'Escola Politècnica Superior de la Universitat de Girona; i, pel que fa a la rehabilitació del mas Can Buch (avui centre d'ecoturisme a Sant Martí de Llémena), la xerrada fou a càrrec de l'arquitecte n'Oriol Roselló Viñas. A la tarda estava previst que la doctora Neus Monllor Rico, professora de Geografia de la Universitat de Girona, moderés la taula rodona sobre reptes de futur: les dones, transició energètica, nova Llei d'Espais Agraris, i turisme de qualitat.

L'Associació pel Desenvolupament Rural Integral de la Zona Nord-Oriental de Catalunya (ADRINOC), amb seus tant a Figueres com a Olot, té com a objectiu principal promoure el desenvolupament local dels municipis rurals, lligant el seu creixement a criteris de desenvolupament sostenible. El divendres 15 de març, durant el matí, exposaren un dels seus projectes, aprofitant paisatges amb construccions de pedra seca i la col·laboració ciutadana.

El bloc de temes sobre «Turisme i producció de serveis», l'encetà la conferència «El turisme rural: nous usos per a espais tradicionals», a càrrec de la doctora Ester Noguer Juncà, professora de gestió hotelera i turística de la Universitat de Girona.

Una de les comunicacions d'aquest bloc fou «Atractiu turístic dels masos tradicionals evolucionats. El cas de Calonge i Sant Antoni», de la mà de la secretària de l'Ateneu Popular, la geògrafa n'Esther Loaisa Dalmau; veiem a la fotografia —feta per na Carla Coloniese—, a l'esquerra, la Doctora Ester Noguer, a la dreta n'Esther Loaisa, i a

la pantalla la primera imatge del seu PowerPoint; les dues darreres imatges foren un mapa d'Europa i un mapamundi que il·luminava els 37 països de les cinc parts del món d'on procedien turistes que l'any 2018 visitaren els cellers de dos masos calongins informants. Per cert: val a dir que encara avui moltes masies segueixen essent el centre d'explotacions agràries familiars i un dels puntals de l'extens sòl no urbanitzable català.

Curiosament, a continuació defensà «PAÍS REMENÇA com a marca de turisme cultural rural» en Lluís-Estevé Casellas Serra, especialista del món de l'arxivística de Girona. Aquesta suggerent marca turística fou proposada degut al renom internacional del Llibre del Sindicat Remença de 1448 (Arxiu Municipal de Girona), l'únic document català incorporat per la UNESCO al Registre de la Memòria del Món.

També oferim una fotografia feta per n'Esther Loaisa a la professora del Departament de Geografia de la Universitat de Girona Doctora Isabel Salamaña Serra quan, en el transcurs de la tarda del mateix divendres 15 de març, aquesta dissertà «caracteritzant la intervenció pública en el desenvolupament rural a Catalunya»; a la seva esquerra veiem la professora del Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona, la doctora Lourdes Viladomiu Canela, que presentà a continuació les corresponents comunicacions.

Molt atapeït fou el programa d'aquest II Congrés. Aquesta relació no pretén ser ni molt menys exhaustiva, sinó només una modesta guia per trobar temes propers entre les moltes comunicacions d'aquest congrés. Totes elles les podeu consultar dins de www.congres-masia-territori.espais.iec.cat

Joan Molla Callís ■

Recercat 2019 a Cervera

3, 4 i 5 de maig de 2019

La tradicional jornada de cultura i recerca local dels territoris de parla catalana que permet retrobar estudiosos d'arreu en un fructífer i enriquidor aplec ha arribat enguany a la quinzena edició. Els dies 3, 4 i 5 de maig Cervera ha estat la ciutat amfitriona coincidint com sempre amb la capitalitat de la cultura catalana.

Per a qui signa aquestes ratlles aquest Recercat ha estat una edició especial, per-

què l'amic i soci de primera hora d'aquesta Associació, Mario Zucchitello Gilioli, ha estat guardonat amb el Premi Recercat a la trajectòria personal en l'àmbit de la recerca. Nascut a Itàlia l'any 1937 es va establir a Catalunya el 1962 després d'haver-se casat amb una tossenca. Doctor en Lletres, filòleg, arqueòleg i historiador, ha dut a terme una dilatada trajectòria investigadora que l'ha portat a promoure i formar part de diversos centres d'estudis i transcendeix en una dese-

na de monografies i un gran nombre d'articles publicats. L'any 2000 fou elegit acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, i el 2010 va obtenir el Premi Joan Saqués Roca de la Fundació Valvi de Girona. Podeu trobar-ne una extensa entrevista al *Mestall* número 37 (2015) que permetrà copsar la seva trajectòria als qui no la coneguin.

La candidatura, promoguda per la Societat Andorrana de Ciències i l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell, va comptar amb cent trenta-tres adhesions de centres d'estudis, entre els quals la nostra Associació, entitats cíviques i culturals, arxi-

debats de la jornada va estar en la línia de les anteriors trobades, així com la professionalitat del personal de l'Institut Ramon Muntaner (IRMU) i de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (CCEPC), que any rere any fan possible un esdeveniment de gran complexitat logística i d'èxit acadèmic i social. L'esforç de tots ells mereix el reconeixement de tots els qui formem part d'aquesta comunitat.

El divendres es va iniciar amb la projecció d'un documental d'Artur Blasco — premi Recercat 2016— sobre el compositor, guitarrista i professor de guitarra Emili Pujol, autor del mètode d'ensenyament modern de

El premiat Mario Zucchitello (quart per l'esquerra) amb la consellera, el representant de l'entitat premiada i altres autoritats. Fotografia: IRMU

us, museus, centres de recerca universitaris i professionals d'àmbits diversos que van sumar-s'hi amb entusiasme —atès el cordial i afable tarannà del premiat, que amb la seva contrastada recerca ha transcendit l'àmbit local per teixir complicitats arreu del país. Sens dubte la grandesa artística del retaule barroc de marbre i alabastre de Jaume Padró que presideix el paranimf de la Universitat de Cervera va ser un magne escenari per recollir aquesta distinció de mans de la recentment escollida consellera de Cultura de la Generalitat de Catalunya, M. Àngela Vilallonga Vives. Aquest reconeixement significa un premi de país a qui ha fet de Catalunya casa seva, i de la nostra història la seva constant i permanent font on poar coneixement i saviesa.

Val a dir que també van merèixer un premi l'antic conseller de Cultura Lluís Puig i el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró com a entitat amb més de setanta-tres anys d'història i gran referent de la recerca al Maresme.

Dit això, el cas és que el nivell de les diverses presentacions, taules rodones i

la guitarra. Tot seguit va tenir lloc un Mosaic Recercat centrat en les fires de llibres, una taula rodona sobre l'oportunitat que representen aquests esdeveniments per a les publicacions locals, amb la participació de representants de l'Institut d'Estudis Baleàrics, de les Viles del Llibre a Catalunya i de la Fira del Llibre d'Ares del Maestrat. A la nit vam comptar amb una animada actuació musical del menorquí Guiem Soldevila acompanyat de Pau Cardona a l'església de Sant Joan Degollat, acollidor espai al carrer Major que va cloure amb alegria la jornada.

El dissabte el tradicional acte d'inauguració de la Fira a la carpa situada a la plaça de Pius XII, davant del Teatre de la Passió, va venir amenitzat també amb la música i dansa d'una jota de les Terres de l'Ebre. Quatre exposicions en diferents equipaments de la ciutat i diverses presentacions van completar la jornada. Entre aquestes presentacions destaquem al matí la taula rodona «Patrimoni a debat: reflexions des de la societat civil» sota el tema de «L'arquitectura tradicional i la configuració del paisatge», amb la participació de l'antropòleg comissari de l'exposició «Arquitectura

tradicional i paisatge a Catalunya», i d'un representant de l'Associació per a la Pedra Seca i l'Arquitectura Tradicional, d'un altre del Centre d'Estudis del Segrià i la Fundació del Món Rural, i de l'amfitrió Centre d'Estudis Segarrencs. Al migdia una altra taula rodona centrada en Agustí Duran i Sanpere (1887-1975), figura cabdal per a la cultura a la Catalunya de principis de segle xx, amb la participació de l'arxiver i historiador, Jaume Zamora Escala, de la historiadora Teresa Salat, i de la també historiadora i filla del personatge, Eulàlia Duran. Duran i Sanpere, advocat i fill de Cervera, va excel·lir en l'àmbit de la historiografia i l'arxivística des del seu càrrec d'arxiver de la ciutat de Barcelona. Va ocupar-lo entre els anys 1917 i 1957, tot i que també va destacar com a arqueòleg i activista cultural. També va contribuir, amb professionalitat i decidida acció, a l'organització dels arxius catalans en temps de la República, i amb fermesa intel·lectual i personal va assumir la responsabilitat de la concentració, protecció i salvació durant els tèrbols anys de la Guerra Civil. Posteriorment, tot i passar per un expedient de depuració, va aconseguir mantenir-se en el càrrec i va continuar treballant per la defensa del patrimoni documental català. Ha estat tot un referent per a moltes generacions d'arxivers i historiadors. Molt encertat, doncs, va ser recordar-ne la seva trajectòria en ocasió del Recercat a la seva població natal.

A la tarda, es van presentar les Jornades Europees de Patrimoni de la tardor d'enguany, i en un nou Mosaic Recercat es van presentar diversos projectes: l'activitat creditícia jueva segons els manuscrits hebreus de l'Arxiu Històric de Girona, a càrrec de l'Institut d'Estudis del Món Juïc; «Arrelant al territori», projecte d'identificació, recerca, valorització i difusió dels coneixements tradicionals a la comarca valenciana dels Serrans, per part del Centre d'Estudis La Serrania i Arrelaires; els peixos del triàsic de Catalunya, a càrrec del Centre d'Història Natural de la Conca de Barberà; i finalment la recerca per a la recuperació del gegant negre de Cervera, de la mà de l'Ajuntament i el Museu Comarcal de Cervera.

La jornada de dissabte va coincidir a la ciutat amb la 3a edició del Dia Mundial de l'Acordió, amb la celebració de diversos concerts amenitzant carrers, places i equipaments. Val a dir que l'entrega dels Premis Recercat va comptar amb l'actuació de dues joves acordionistes que van donar uns magnífiques notes musicals a l'inici de l'acte. A la tarda, també és bo recordar que va tenir lloc el Recercic, un conjunt de tallers pensats des de la recerca local per entretenir la mainada. Aquest Recercic va fer les delícies dels més petits que ens acompanyen pacientment en aquestes trobades, i també agrada a la ciutadania en general.

Les visites del dissabte van permetre conèixer l'Arxiu Comarcal de la Segarra, situat al mateix edifici de la Universitat, i la Casa Duran i Sanpere, la casa familiar de l'arxiver glossat al matí, un autèntic descobriment per als qui veníem de lluny. Jaume Rossich Batalla, regidor de Cultura de la paeria certerina, molt implicat en l'organització de la jornada, també va acompanyar-nos en una visita nocturna pel centre de la ciutat, durant la qual vam passar pel famós carrer de les Bruixes, i vam acabar al carrer Major als baixos i soterrani de la Casa de Sant Joan de Jerusalem de l'ordre dels Hospitalers, on s'ha establert un encant de llibres, una de les iniciatives resultants de les Viles del Llibre de Catalunya.

Amb la visita del diumenge vam pujar al campanar de l'església de Santa Maria i vam viure el repic manual de campanes, activitat que en aquestes contrades es manté com una tradició arrelada, viva i amb saba nova que permet garantir-ne la continuïtat. En acabat, la visita a l'interior de l'església parroquial va posar el fermall d'or a un Recercat de gran nivell.

L'any vinent és previst retrobar-nos a la capital del Baix Penedès, el Vendrell.

David Moré Aguirre ■

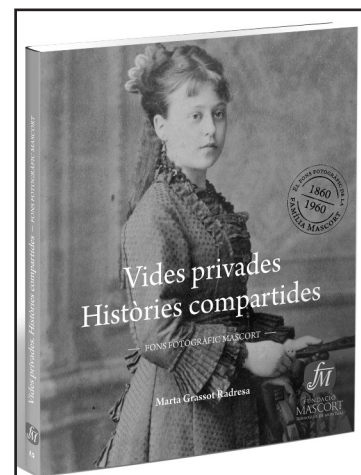

Torroella de Montgrí té la sort de tenir entre els seus actius una singular fundació privada dedicada a la passió per l'art i el col·leccionisme del seu fundador, el senyor Ramon Mascort Amigó. Creada l'any 2007, la fundació pivota sobre tres eixos: difondre el coneixement de la història, donar suport al coneixement i la comprensió de l'art, i ajudar a defensar la natura. Amb aquesta finalitat, promou estudis històrics amb el convenciment que estudiar el passat és entendre el present i projectar la nostra societat envers el futur; focalitza l'interès en les més diverses arts decoratives com a mostra i exemple de la capacitat humana de creació, recerca de la perfecció i adaptació als mitjans i circumstàncies; i divulga coneixements per a la preservació del patrimoni natural i el paisatge, que configuren un tot amb els habitants del territori.

Ramon Mascort, advocat nascut a Barcelona, on ha desenvolupat la seva carrera professional, té les seves arrels a l'Empordà, especialment a Torroella, i fa temps va decidir obrir les portes de la casa familiar al Baix Ter a la cultura i a la ciutadania en una tasca coratjosa, generosa i lloable que el fa mereixedor de reconeixements unànims. La Casa Galibern va ser construïda pel seu besavi, Ramon Galibern Casanovas, un comerciant de Torroella, emigrat al sud del Brasil a mitjan segle XIX, el qual, en retornar als seus orígens, va decidir construir-la testimoniant la seva nova posició social. D'ençà de la creació de la fundació, aquesta casa ha acollit una quinzena d'exposicions que recullen els més diversos aspectes de la passió col·leccionista del seu

promotor, comissariades per grans especialistes en les diverses matèries tractades i acompanyades de singulars publicacions caracteritzades totes elles per saber conjugar erudició i divulgació, alhora que excel·lentment editades. A cada projecte, Ramon Mascort li imprimeix un segell personal que testimonia la seva gran estima per la cultura en majúscules, i traspua una calidesa humana que pot palpar-se en els diversos actes d'inauguració i esdeveniments organitzats en l'acollidor pati porxat de la casa. Any rere any, les seves suggestives mostres han estat excel·lentment acollides pel públic, que n'omple les presentacions i difon arreu la rellevància de les seves propostes.

L'any passat, la sempre activa i rigorosa bibliotecària i arxivera del Palau de Peralada, Inés Padrosa Gorgot, va ser la comissària d'una extraordinària exposició de la col·lecció cartogràfica que Ramon Mascort ha anat aplegant des que era ben jove. Hom va poder admirar més de 160 representacions cartogràfiques del segle XVI al XIX, una cinquantena de les quals del territori català, amb singulars representacions de l'Empordà i la Costa Brava, d'entre els quals destaquen les representacions de diverses obres de fortificació i alguns episodis bèl·lics de gran transcendència, com la batalla de Verges —altrament coneguda com a batalla del Ter. El catàleg *La cartografia de la col·lecció Mascort. Escenas de la Historia* ha esdevingut un volum de referència ineludible per conèixer les antigues figuracions del nostre territori, font inesgotable per trobar-hi aquella representació geogràfica del passat quan el món no es veia a ulls de satèl·lit, i

**GRASSOT
RADRESA, Marta**

***Vides privades.
Històries
compartides. El
fons fotogràfic de
la família Mascort
(1860-1960)***

Torroella de Montgrí, Fundació Mascort, 2018.

Vista d'un dels camps on es desfibrava el rami, en el moment de l'arribada des de França de la caldera de vapor, tirada per la força dels cavalls. Fotografia: Fundació Mascort

recurs necessari per entendre la nostra història rural, en què la terra i el mar han interactuat sempre articulant relacions humanes de tot tipus.

Vides privades. Històries compartides, que ha tingut lloc del novembre de 2018 a l'abril de 2019, és una exposició d'un fons fotogràfic familiar o patrimonial que, pel seu contingut, d'entrada potser no prometia desvetllar-nos gaire res més que un seguit de rostres d'una família que, gaudint d'una certa posició econòmica, podia permetre's acudir a cal fotògraf a fer-se el típic *retrato*. La vasta i oberta visió del seu promotor i l'encert professional de Marta Grassot han sabut donar al projecte una mirada àmplia, franca i suggeridora que, segons creiem, marca un camí en la divulgació de fons i col·leccions fotogràfiques, divulgació que haurà de ser continuada tot seguint la mateixa línia metodològica que aquí s'ha assumit.

En diferents capítols s'expliquen les característiques principals del fons, s'analitza l'ús de la fotografia amb el pas dels anys i les seves reinterpretacions, es descriu l'evolució dels procediments i els formats fotogràfics, s'aborda la dicotomia entre fotògrafs professionals i amateurs, es parla del retrat com a gènere, de la vida quotidiana i la societat que hi entreveiem —constituint fragments d'història, d'històries familiars d'interès molt més concret però imprescindibles per a una millor comprensió del fons—, s'estudien els fons familiars com a font per al coneixement de la nostra història més propera, s'observa la vàlua d'una col·lecció d'imatges incorporada al fons de gran interès per a la història de l'ur-

banisme de la ciutat de Barcelona, i s'acaba amb diversos arbres genealògics que permeten contextualitzar les diverses imatges del fons. Completen el llibre el catàleg de les obres i el resum del contingut en castellà, anglès i francès —fet que permet facilitar-ne la difusió—, així com unes imprescindibles referències bibliogràfiques i webgràfiques.

Tal i com intuïem, és cert que hi trobem retrats i fotografies de maltempsades, gens menyspreables per a la història familiar i local. Tanmateix, valorem especialment que el llibre està farcit d'imatges d'un ampli ventall d'activitats lúdiques i recreatives, esportives i excursionistes de gran interès per als qui estudien el primer estiu com a fenomen social. Així mateix, hi trobem un gran nombre d'imatges de la vida quotidiana que resulten interessants per a estudis de tradicions populars i religioses, d'història social i econòmica i, particularment, d'història rural. En aquest sentit, nosaltres, des de l'Associació, destaquem un seguit d'imatges vinculades a la recol·lecció, lligada i batuda del blat, l'alimentació i l'engedada del bestiar de la masia, la matança del porc, la cacera, la fira de Sant Andreu —de les agràries, és de les més antigues del país—, etc. Moltes d'elles tenen com a escenari la Torre Ponsa, antiga explotació agrària propietat de la família Mascort als contraforts estartidencs del Montgrí, avui reconvertida en residència d'estiu.

D'entre aquestes fotografies de marcat caràcter rural ens criden poderosament l'atenció dues imatges que ens permetem reproduir en aquest butlletí. Corresponen a la

Treballadors de la fàbrica fent la recol·lecció del rami, sota la supervisió a peu dret de Baldomer Mascort. Fotografia: Fundació Mascort

fàbrica del rami i al conreu d'aquesta planta que va existir a Torroella de Montgrí a la segona meitat del segle XIX. El professor Enric Sagué, al *Mestall* número 23 (2008), va escriure unes Notes en guaret, sota el títol de «L'ortiga del farmacèutic», en què glossava l'existència d'aquest conreu a la zona. I jo mateix, a partir d'aquest article, a la pàgina 214 del llibre *El sublim i el quotidià dels fars de Catalunya. Paisatge, tècnica, cultura i societat a partir dels àlbums de visites* (2017), vaig contextualitzar-hi la visita que l'estiu de 1883 uns enginyers agrònoms van fer al far de Sant Sebastià de Palafrugell, després d'haver participat en la inauguració d'una màquina desfibradora de Mr. Favier a Torroella i en l'exhibició de productes de la planta tèxtil de rami, una referència amb la qual s'endarreriria tres anys l'existència de maquinària específica per a aquest conreu a la zona. Haig de confessar que em va impressionar trobar en aquest catàleg que aquí ressenyem dues imatges d'autor desconegut datades entorn de 1886 que hi feien referència. Les fotografies testimonien, d'una banda, una vista general d'un dels camps de la fàbrica de Torroella on es desfibrava el

rami, en el moment de l'arribada des de França de la caldera de vapor, tirada per la força dels cavalls; i, de l'altra, treballadors de la fàbrica fent la recol·lecta del rami, sota la supervisió a peu dret de Baldomer Mascort, avi de Ramon Mascort. Ja ho vaig comentar en un altre article titulat «Imatges a la història», al *Mestall* número 35 (2014), en relació amb una fotografia de principis del segle XX en què apareixien cinc generacions d'una mateixa família: el fet de poder donar imatge a una història, en aquest cas la del conreu del rami a l'Empordà del qual ens havíem fet ressò en aquest butlletí, és motiu de satisfacció, perquè contribueix a poder-nos aproximar millor a la realitat d'un passat que, a voltes des del present, se'ns pot arribar a fer difícil d'interioritzar i comprendre en la seva justa forma.

Encoratgem la Fundació Mascort a continuar oferint-nos exposicions i catàlegs com aquests, preuats forrellats a l'abast de tothom, els quals permeten obrir les portes a noves mirades històriques i patrimonials.

David Moré Aguirre ■

En la societat gironina del segle XIX, encara eminentment agrària i escassament industrialitzada, destacà pel seu pes específic la classe dels hisendats, o grans propietaris rendistes. L'objectiu d'aquesta tesi ha estat estudiar com els hisendats, de classe dominant econòmica i social al segle XVIII, esdevingueren també classe dirigent en el marc de la conformació del nou règim liberal. Per això s'ha realitzat un estudi de cas, l'anàlisi del patrimoni Carles, un dels més importants de la província de Girona al segle XIX, com una manera de focalitzar la visió sobre aquest grup social en els seus diversos àmbits d'actuació: les relacions familiars, la base econòmica i social del seu poder i la seva actuació pública en els medis de sociabilitat i la política local. La font principal del treball ha estat l'arxiu patrimonial de la família Carles, el qual ha estat complementat amb altres fons documentals —parroquials, notariais, municipals i provincials. La geografia de l'estudi és la regió de Girona, al nord-est català, i la seva cronologia central la primera meitat del segle XIX, si bé es fan incursions abans i després d'aquest període. L'enfocament ha estat el de la història social a partir d'un plantejament temàtic. Així, la tesi desenvolupa els següents temes: l'evolució i l'estructura del patrimoni; l'extensa xarxa de relacions familiars dintre dels rengles de l'elit; els signes de prestigi social que identificaven

els membres d'aquesta elit; els seus principals medis de sociabilitat a la ciutat de Girona; les estratègies que permetien l'ampliació o la conservació del patrimoni; l'endeutament que afectà els Carles a partir de la guerra del Francès i fins a mitjan de la dècada dels anys seixanta del segle XIX; les diverses formes d'explotació dels masos; l'administració i l'anàlisi de la comptabilitat del patrimoni entre 1832 i 1863; i la participació dels hisendats en la política local, concretament a l'Ajuntament de Girona entre 1814 i 1856, i en el procés de la revolució liberal.

La conclusió principal és que la base de la gran influència de la família Carles s'asentava sobre un important patrimoni agrari —855 hectàrees a mitjan segle XIX, que l'any 1875 els permetien figurar en el segon lloc en la llista dels majors contribuents de la província per contribució territorial—, i les relacions socials que teixien principalment per via familiar. La gestió indirecta de les seves propietats, mitjançant un administrador i la cessió dels masos majoritàriament a parcel·laria, va permetre als Carles, com a molts altres hisendats, poder viure a la capital i actuar com a classe dirigent implicant-se en les institucions polítiques del nou ordre liberal, assumir el lideratge en altres àmbits cívics i socials —dirigir la Milícia Nacional,

recerques ■

**BOSCH PORTELL,
Mònica**

La formació d'una classe dirigent (1790-1950). Els Carles en la societat gironina

Tesi doctoral, presentada en el marc del Programa de Doctorat en Ciències Humanes, del Patrimoni i de la Cultura de la Universitat de Girona.

Directora: Dra. Rosa Congost Colomer

Data de lectura: 9 de gener de 2019

recerques

associacions artístiques, benèfiques, etc.—, així com fundar les seves pròpies organitzacions de pressió i de sociabilitat de classe — les associacions de propietaris o el *Casino Gerundense*, en el qual es van barrejar amb altres sectors de l'elit. La seva participació en tants camps de la vida política i social la impulsava una clara vocació de classe dirigent, amb un leitmotiv últim i clar que orientava les seves actuacions: la defensa dels seus drets de propietat. Això explica que, per

la pressió dels hisendats, durant el procés de la revolució liberal es prenguessin —o s'ajudessin a prendre— algunes mesures ben concretes com ara la creació de la Guàrdia Rural, el tancament jurídic de les terres particulars, la creació dels vedats, el retard de més d'un segle en la possibilitat de redimir els censos emfiteútics laics, la permanència del vot censatari fins molt avançat el segle XIX i el control dels majors contribuents en tantes esferes de poder.

agenda

DEL TRAÇ AL BYTE

Eines digitals per a l'estudi històric del canvi social

XXX Seminari d'Història Econòmica i Social
Girona, 4 i 5 de juliol de 2019

Les tecnologies informàtiques ja no són noves. Estan plenament instal·lades en la vida quotidiana i també en els hàbits de treball i d'investigació dels historiadors. La localització de fonts a través de catàlegs i inventaris sovint pot fer-se des d'un terminal allunyat, i molts arxius estan desenvolupant un intens programa de digitalització de la documentació no només per preservar-la, sinó també per obrir-la públics més amplis i facilitar-ne l'accés a distància. Els recursos bibliogràfics digitalitzats són espectaculars i els repositoris de premsa històrica també han crescut enormement. Sense massa sotrats, pausadament, la manera d'investigar i d'escriure sobre el passat ja fa temps que s'ha transformat indefectiblement.

Un dels desafiaments que es plantegen a l'historiador en aquest escenari d'abundància documental és com abordar el maneig de fonts que han esdevingut massives. Certament, hom pot continuar treballant com sempre, espigolant dades concretes a partir de documents singulars, localitzats amb cerques booleanes des de la comoditat d'un navegador. Però també es poden plantejar altres vies d'atac, que aprofitin tant els corpus de documentació digitalitzada com l'ampli ventall d'eines i tecnologies que en permeten el tractament. Sovint això requereix nous aprenentatges i, a voltes, la col·laboració amb tècnics i enginyers informàtics. També s'obre la possibilitat de formular preguntes radicalment diferents, potser inimaginables amb els mètodes tradicionals, i això constitueix un segon repte per als investigadors. El seminari d'enguany vol oferir una mostra d'experiències en aquestes línies, realitzades en el camp de la història social i econòmica, i també vol ser una oportunitat per compartir dubtes i aprenentatges en l'aplicació de tecnologies informàtiques a la investigació històrica.

Dijous, 4 de juliol

9 h. Ricard Garcia-Orallo (Universitat de Girona)
Buscando el cambio social entre millones de páginas: búsquedas masivas automáticas en repositorios de prensa histórica

10 h. Josean Garrués (Universidad de Granada) i Juan Antonio Rubio Mondéjar (Universidad de Granada)
Análisis de redes sociales. Aplicaciones a la investigación en Historia Económica y Social

11.30 h. Fernando Ramos Palencia (Universidad Pablo de Olavide)
Compilación de datos con fuentes preindustriales: el Catastro de Ensenada, c. 1750

12.30 h. Concepción Camarero Bullón (Universidad Autónoma de Madrid) i Laura García Juan (Universidad Autónoma de Madrid)

Buscando la eficiencia en la investigación con fuentes geohistóricas: nuevas tecnologías y catastros textuales

15.30 h. Massimiliano Grava (Universitat de Pisa)
Dos siglos de evolución socioeconómica en la Toscana: un enfoque basado en el uso de SIG para colocar topónimos y utilizarlos como fuentes históricas

16.30 h. Camillo Berti (Università degli Studi di Firenze)
Dinamiche sociali ed evoluzione del paesaggio nella montagna dell'Italia centrale in età contemporanea: geografia storica e GIS

17.30 h. Lliurament del Premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat

Divendres, 5 de juliol

9 h. Joana Maria Pujadas-Mora (Universitat Autònoma de Barcelona)
Projectes de ciència ciutadana: Transcripció assistida de documents demogràfico-històrics per visió per computador

10 h. Lorenzo Quirós (Universitat Politècnica de València)
Extracción probabilística de datos en documentos manuscritos

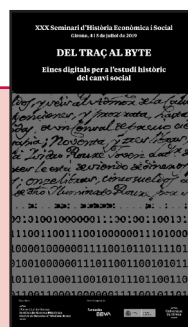
11.30 h. Rosa Congost, Enric Saguer, Jordi Regincós i Rosa Ros (Universitat de Girona)
Explorando los cambios sociales silenciosos: la explotación digital de una gran mina de datos históricos

Organitza: Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

Lloc de realització: Capella del Roser, Facultat de Lletres, Universitat de Girona (Pl. Ferrater Mora, 1, Girona)

Amb el suport de: Fundació BBVA i Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades (Proyecto PGC2018-096350-B-I00)

Més informació: Secretaria del Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica), Facultat de Lletres. Pl. Ferrater Mora, 1 - 17071 Girona. Tel (+34) 972 418 945 a/e: dir.irh@udg.edu

BEQUES I PREMIS

Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes 2019.

Al millor projecte inèdit sobre història, geografia, literatura, dret, filologia, art, economia o ciències socials referit a l'àmbit territorial de la Garrotxa.

Dotació: 4.500 euros.

Termini de presentació: 30 de setembre de 2019.

Més informació: Arxiu Comarcal de la Garrotxa, acgarrotxa.cultura@gencat.cat

CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

Rural History Congress 2019.

París, 10-13 de setembre de 2019. Quart congrés biennal de l'European Rural History Organisation (EURHO), en aquesta ocasió organitzat per l'École des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS). L'EURHO compta amb la col·laboració del Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG.

Col·loqui «Contra l'impost: revoltes antifiscals a l'Europa dels segles XIV-XVI».

Facultat de Lletres, Universitat de Girona, 15-16 de gener de 2020. Organitzat pel Centre de Recerca d'Història Rural-IRH de la Universitat de Girona. Comitè organitzador: Albert Reixach Sala, Pere Orti Gost, Lluís To Figueras, Pere Verdés Pijuan. Programa en preparació.

Redacció:
Rosa Congost, Lúcia Donat, Rosa Lluç, David Moré i Marisa Roig
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer
Maquetació: Anna Cabañas
Per a informació i inscripcions:
Associació d'Història Rural
Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00
www.ddgi.cat/historiarural/
Podeu enviar-nos textos o suggeriments a: mestall@hotmail.com
Periodicitat: semestral
Impressió: Palahí Arts Gràfiques
ISSN: 2462-5353
Dipòsit legal: GI-731-1999